

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย เกิดจากภูมิปัญญาของนักปราชญ์ชาวบ้านที่สร้างสรรค์ผลงานขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมทั้งทางด้านบันเทิงใจ คติสอนใจ ประเพณี วัฒนธรรมและสาระความรู้ต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นเครื่องแสดงความเจริญของสังคมและผู้คนแต่ละยุคสมัย วรรณกรรมท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่บันเทิงใจที่คนไทยให้ความสำคัญ ถึงแม้ว่าคนไทยในอดีตทุกภูมิภาคจะอ่านหนังสือได้น้อยแต่ก็มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับวรรณกรรมเพราะคนไทยเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่นหลากหลายรูปแบบ เช่น การเล่านิทาน การขับลำ การฟังกุณนิทานคติธรรม การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน

ชาวบ้านทุกท้องถิ่นนิยมเล่านิทานสู่กันฟัง ตั้งแต่ในครอบครัวในรูปแบบวรรณกรรมมุขปาฐะ จนพัฒนามาเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ แม้สังคมปัจจุบันจะมีสิ่งบันเทิงใจหลากหลายรูปแบบ เกิดขึ้นแต่นิทานก็ยังคงดำรงอยู่ โดยเฉพาะนิทานกลอนอ่านหรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งในปัจจุบันมีการพัฒนาเปลี่ยนจากการนำเสนอในรูปแบบของการอ่านหรือการแสดงละครมาเป็นละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และการ์ตูน การที่นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ยังคงดำรงอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากในปัจจุบัน แสดงว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ยังคงเป็นความบันเทิงอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ความเพลิดเพลินและมีคุณค่าแก่เด็กและเยาวชนไทย ถึงแม้รูปแบบการนำเสนอจะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปจากอดีตอย่างมาก แต่นิทานก็ยังคงคุณค่าและความบันเทิง อีกทั้งในปัจจุบันผู้คนให้ความสำคัญกับนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทย มีการจัดทำเป็นการ์ตูนทั้งในรูปแบบของหนังสือการ์ตูน และการ์ตูนทางโทรทัศน์ เพื่อให้เด็กและเยาวชนไทยเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ของไทยผ่านนิทานพื้นบ้าน ดังนั้นนิทานไม่ว่าจะเป็นนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือนิทานในรูปแบบใดก็ยังคงมีความสำคัญและสอดคล้องกับชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน

วรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานหรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือนิทานประโลมโลก คำว่า “จักร” และ “วงศ์” เป็นคำประกอบชื่อเอกของเรื่อง เช่น จักรแก้ว ลักษณะวงศ์สุวรรณวงศ์ และ ดาราวงศ์ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของนิทานประเภทนี้ นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นมาเพื่อความบันเทิงโดยเฉพาะ ผู้แต่งส่วนใหญ่มักจะนำเรื่องเก่าที่มีอยู่แล้วนำมาแต่งใหม่ หรืออาจจะผูกเรื่องขึ้นมาเอง ทั้งนี้จะมุ่งแสดงเนื้อเรื่องเป็นหลัก ซึ่งโดยทั่วไป

มักเป็นเรื่องประเภทรักโศก การผจญภัย และการแสดงอิทธิฤทธิ์ของตัวละครเอก ซึ่ง สิทธา พินิจวุฒล (2515, หน้า 125) ได้กล่าวถึงบ่อเกิดของวรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานว่า มาจากสภาพการใช้ชีวิตของชนกลุ่มหนึ่งในอินเดีย ดังความว่า

ยังมีพวกเมืองอีกแบบหนึ่งซึ่งดำเนินไปตามอารยธรรมชั้นสูง แยกตัวออกจากสังคมในเมือง ไปแสวงสันโดษในป่า นิยมการบำเพ็ญทุกรกิริยาโดยมีโยคีเป็นผู้สอน บุคคลในอาศรมเหล่านี้เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาในความรู้ศิลปศาสตร์ปรัชญาเป็นที่เคารพยกย่องอย่างสูงจากสังคมของคนในเมือง บรรดาบุตรพ่อค้า ชุนนาง ตลอดจนโอรสกษัตริย์ ต่างพากันเดินทางออกนอกเมืองมายังอาศรมโยคีในป่า เพื่อศึกษาและฝึกฝนศิลปวิทยา เหตุการณ์เช่นนี้เป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมที่ไทยเราเรียกว่า จักร ๆ วงศ์ ๆ

การที่วรรณคดีไทยหรือนิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ แทบทุกเรื่อง ตัวเอกจะต้องเดินทางไปศึกษากับครูอาจารย์ที่อยู่ตามป่าเขา หรือบ้านเมืองไกล ๆ แนวความคิดนี้อาจมาจากวรรณคดีอินเดีย ซึ่งมีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทยอยู่มาก ครูอาจารย์ในอินเดียสมัยก่อนนั้นมักเป็นโยคี ฤๅษี ซึ่งอยู่ในป่า ผู้ศึกษาจำเป็นต้องเดินทางไปแสวงหาอาจารย์ที่ชำนาญวิชาที่ตนต้องการและสมัครเป็นศิษย์ มีหน้าที่ปรนนิบัติอาจารย์พร้อมกับเรียนวิชาไปด้วย สำนักศึกษาของอินเดียจะอยู่ตามอาศรมของโยคีในป่า ลักษณะการเรียนวิชาพร้อมกับรับใช้ครูไปด้วยนี้ เหมือนกับที่เด็กไทยสมัยก่อนเรียนหนังสือกับพระ อาศัยอยู่กินที่วัดและทำหน้าที่ปรนนิบัติอาจารย์ไปด้วย (สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร, 2549, หน้า 39-40) เมื่อศึกษาเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านของไทยแล้ว จะเห็นได้ว่ามีเค้าโครงเรื่องที่เหมือนหรือซ้ำ ๆ กัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงต้นเค้าเดิมของนิทานไทยอย่างชัดเจน ดังที่สุภา พักช่อง (2530, หน้า 125) กล่าวว่า “ส่วนมากเป็นเรื่องรัก การรบ และการผจญภัย ตัวเอกฝ่ายชายเป็นโอรสบุรุษของกษัตริย์ เดินทางไปศึกษาวิชากับพระฤๅษี เมื่อเรียนสำเร็จเดินทางกลับต้องรอนแรมในป่า ผจญอันตรายต่าง ๆ และนางเอกจะมีรูปโฉมที่งดงาม ในที่สุดเรื่องจบลงด้วยความสุขด้วยการอภิเษกสมรสของพระเอกและนางเอก” จึงกล่าวได้ว่า นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ในสมัยนั้นมีเค้าโครงเรื่องที่เหมือนหรือคล้ายกันไปหมด ซึ่งสอดคล้องกับ ศิราพร ฐิตะฐาน (2531, หน้า 31) อ้างถึงใน วรรณ บาสเสน, 2534, หน้า 3) ได้กล่าวโดยสรุปถึงนิทานประเภทนี้ว่า “เป็นเรื่องที่เข้าสู่ตรรกะลูกสาวยกขาพากันจร แล้วย้อนกลับมาฆ่าพ่อตาย” ด้วยเนื้อเรื่องที่เป็นแบบฉบับของนิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ทำให้นิทานประเภทนี้ได้รับความนิยมและมีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย

จากการศึกษาเชิงสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากแหล่งข้อมูลสำคัญได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี หอสมุดศรีมงคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี และวัดสำคัญ ๆ ในจังหวัดชลบุรี จันทบุรีและตราด พบเอกสารต้นฉบับลายมือจำนวนหนึ่งซึ่งแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง

ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นักปราชญ์ท้องถิ่นได้สร้างสรรค์ผลงานเพื่อตอบสนองความอยากรู้ อยากรู้อยากเห็นของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งในลักษณะบันเทิงใจ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น (ธวัช ปุณโณทก, 2548, หน้า 1) วรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งที่บันทึกลงในใบลานเป็นอักษรขอม ภาษาบาลี ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระธรรม คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมพระพุทธศาสนา เช่น มหาชาติชาดก จันทบดินทร์ จันทบดินทร์, มหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับเมืองชลบุรี, มหาสมุทตปิสุตร ฉบับวัดบุญญาวาสวิหาร จังหวัดจันทบุรี, มัลลยสูตร ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น และบันทึกลงในสมุดข่อยหรือสมุดไทย มีทั้งสมุดไทยดำ และสมุดไทยขาว บันทึกด้วยอักษรขอม ภาษาบาลีและบันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทย มีเรื่องราวหลากหลายประเภท ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาดกและนิทานพื้นบ้าน เช่น กลอนสวดเรื่องนางอัน ฉบับวัดอรุณดิตถาราม จังหวัดตราด กลอนสวดเรื่องนางโศภนดี ฉบับวัดอรุณดิตถาราม จังหวัดตราด บทละครนอกเรื่องปฐมสมโพธิ ฉบับวัดเนินสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี กลอนสวดเรื่องพระสุธน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี สังข์ทองกลอนสวด ฉบับวัดลำดวน จังหวัดตราด นางมโนราห์กลอนสวด ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี กลอนนิทานเรื่องสุกมิต ฉบับวัดบุปผาราม จังหวัดตราด เป็นต้น ซึ่งวรรณกรรมพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายเรื่องได้มีการศึกษาวิจัยแล้ว อาทิเช่น วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องนางโศภนดี มหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับเมืองชลบุรี มหาสมุทตปิสุตร มัลลยสูตร เป็นต้น

จากการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบวรรณกรรมเรื่อง “ดาราวงษ์” จำนวน 2 ส่วน คือ

1. กลอนบทละครเรื่อง “ดาราวงษ์” บันทึกด้วยสมุดไทยดำ อักษรไทยเส้นรง ขนาดกลาง ความกว้าง 10 เซนติเมตร จำนวน 53 หน้า มีเนื้อความเต็มทั้งหน้าต้นและหน้าปลายไม่จบเนื้อเรื่องขาดตอนต้นและตอนจบของเรื่อง ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนบทละคร เก็บรักษาอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติท้าวสุทรี กรุงเทพมหานคร

2. กลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ต้นฉบับลายมืออักษรไทย บันทึกในสมุดไทย จำนวน 1 เล่มสมุดไทย เดิมเป็นสมบัติของวัดตะกาดเจ้า อำเภอกำแพง จังหวัดจันทบุรี ปัจจุบันวัดตะกาดเจ้าได้มอบต้นฉบับให้หอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี เป็นผู้เก็บรักษาไว้ แต่ยังไม่มีการจัดหมวดหมู่ ต้นฉบับอยู่ในสภาพสมบูรณ์ทั้งหน้าต้นและหน้าปลาย วรรณกรรมเรื่อง “ดาราวงษ์” บันทึกในสมุดไทยขาว เขียนด้วยหมึกดำ อักษรไทย ภาษาไทย หน้าละ 6 บรรทัด รวม 117 หน้าสมุดไทย (ไม่จบเนื้อเรื่อง) ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพ ลักษณะคำประพันธ์ตามแบบลักษณะคำประพันธ์ของสุนทรภู่ สันฐานตัวอักษรใกล้เคียงกับอักษรไทย

ในปัจจุบัน ลายมือสวยงามปานกลาง อักษรวิธีแตกต่างกับอักษรวิธีไทยในปัจจุบัน นั่นคือการใช้
คำและตัวสะกดตามเสียงพูดและมักใส่วรรณยุกต์ตามสำเนียงพื้นบ้าน ใช้เครื่องหมายต่าง ๆ
ไม่เป็นระบบและไม่สม่ำเสมอ จากการศึกษาริบทไม่พบส่วนที่บอกชื่อผู้ประพันธ์หรือชื่อผู้คัดลอก
และสมัยที่คัดลอก

เมื่อศึกษาวรรณกรรมเรื่อง “ดาราวงษ์” เบื้องต้นพบว่า ชื่อ “ดาราวงษ์” ปรากฏใน
วรรณกรรมเรื่อง นิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ ฉบับล้นม เพ็งแก้ว สอดชำระจากต้นฉบับตัวเขียน
ของหอสมุดแห่งชาติ บันทึกด้วยสมุดไทยดำ อักษรไทย ภาษาไทย จำนวน 104 หน้า ความว่า

จึงเขียนคำทำกลอนไว้สอนสั่ง	ให้รั้งรั้งราราชธรรมาลัย
ไฉ่แสนแค้นแสนละห้อยให้น้อยใจ	เมื่อครั้งอยู่เรือนใหม่ได้วัดจันทร์
ได้แต่งเรื่องดาราวงศ์ลงสมุด	เมื่อจากนุชนางประภาเพียงอาลัย
ไปลึงสู้อยู่ในถ้ำชื่ออัมพวัน	ชาวบ้านชมคำรำชานาญ
เวลาค่ำเขาวานอ่านอักษร	เดชะกลอนเพลงยาวสาวสูงสาร
หมากบู่หรีที่จัดให้ล้วนใส่พาน	ที่อยากอ่านกาพย์กลอนมาวอนเรียน

นิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ฉบับล้นม เพ็งแก้ว สอดชำระเป็นฉบับที่ไม่แพร่หลายมากนัก
ด้วยเป็นฉบับเอกสารตัวเขียนในสมุดไทยที่ไม่ได้นำมารวบรวมในการจัดพิมพ์นิราศเมืองเพชร
อันเป็นฉบับที่จำหน่ายแพร่หลายในปัจจุบัน นิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ ฉบับล้นม เพ็งแก้ว
สอดชำระฉบับนี้ปรากฏชื่อเรื่อง “ดาราวงษ์” ในนิราศเมืองเพชรฉบับนี้ด้วยโดยกล่าวถึงเรื่อง
“ดาราวงษ์” ว่า “ได้แต่งเรื่องดาราวงศ์ลงสมุด เมื่อจากนุชนางประภาเพียงอาลัย” นิราศเมืองเพชร
ของสุนทรภู่ ฉบับล้นม เพ็งแก้ว สอดชำระฉบับนี้ทำให้ทราบว่ายังมีวรรณกรรมเรื่อง “ดาราวงศ์”
อยู่อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อความในนิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ ฉบับล้นม เพ็งแก้ว
สอดชำระ

กลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี ประพันธ์
ด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนนิทาน เนื้อหาของเรื่องมีความคล้ายคลึงกับกลอนบทละครเรื่อง
“ดาราวงศ์” ฉบับหอสมุดแห่งชาติท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร ต้นฉบับที่พบมีเพียง 2 ลำนวน
และทั้งสองลำนวนมีเนื้อเรื่องที่ไม่สมบูรณ์ อีกทั้งเนื้อเรื่องของทั้งสองลำนวนมีความแตกต่างกัน
กล่าวคือกลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี ประพันธ์ด้วย
คำประพันธ์ประเภทกลอนนิทาน เนื้อเรื่องของนิทานเริ่มต้นด้วยบทประณามพจน์และปณิธานกวี
ก่อนที่จะเริ่มต้นเนื้อเรื่อง ดำเนินเรื่องไปจนจบ 1 เล่มสมุดไทยแต่ไม่จบเนื้อเรื่อง ส่วนกลอนบทละคร
เรื่อง “ดาราวงศ์” ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์

ประเภทกลอนบทละคร ไม่ปรากฏตอนเริ่มต้นเรื่อง เนื้อความตอนต้นเรื่องขาดหายไปโดยเนื้อความเริ่มกล่าวถึงนางประไพสุริยาได้สนทนากับพี่เลี้ยงถึงพราหมณ์ที่จะมารักษาอาการประชวรของท้าวพรหมหัตถ์ พระบิดาของนางประไพสุริยา เนื้อความดำเนินไปจนจบ 1 เล่มสมุดไทย แต่ไม่จบเนื้อเรื่องเช่นเดียวกับกลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี สำหรับเนื้อหาของทั้ง 2 ส่วนวน มีลักษณะเป็นนิทานประโลมโลกหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ชื่อตัวละคร จาก ตลอดจนอนุภาคต่าง ๆ ที่ปรากฏในเนื้อเรื่องของทั้งสองส่วนวน มีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาต่อไป ส่วนกลอนบทละครเรื่อง “ดาราวงษ์” ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรี กรุงเทพมหานคร เมื่อศึกษาเบื้องต้นพบว่ามีการศึกษาด้านฉบับดังกล่าวแล้ว คือ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทของนายบัณฑิตเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ผู้แต่งกลอนบทละครเรื่อง ดาราวงษ์” (สุกัญญา จันทนา, 2538) โดยศึกษาลักษณะต้นฉบับกลอนบทละครเรื่อง “ดาราวงษ์” ในด้านอักขรวิธีและด้านวรรณกรรม ศึกษาวิเคราะห์หาผู้แต่งกลอนบทละครเรื่อง “ดาราวงษ์” โดยศึกษาวิเคราะห์จากการเปรียบเทียบกับวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นผู้แต่งคนเดียวกัน ศึกษารูปแบบของคำประพันธ์ ถ้อยคำ ส่วนวนโวหาร ตัวละครและกิจกรรมของตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง ตลอดจนอนุภาคต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่อง

จากการศึกษาเชิงสำรวจดังกล่าวพบว่า กลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี เป็นวรรณกรรมในท้องถิ่นภาคตะวันออก ประพันธ์โดยนักปราชญ์ท้องถิ่น ยังมีเคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่หรือได้มีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ ส่วนต้นฉบับเป็นอักษรไทยโบราณยังไม่มีผู้ใดได้ถอดอักษรไทยโบราณจากต้นฉบับสมุดไทยมาเป็นอักษรไทย ปัจจุบันอย่างครบสมบูรณ์ อีกทั้งกลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์ประเภทคำกลอน เนื้อหาของเรื่องเป็นนิทานประโลมโลกหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และยังพบว่า วรรณกรรมเรื่อง ดาราวงษ์ ปรากฏชื่อเรื่องในนิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ ฉบับล้นอม เพ็งแก้ว สอภขำระ ทำให้ทราบว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังมีวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่อีกเรื่องหนึ่ง แต่อาจจะไม่แพร่หลายมากนักเมื่อเทียบกับนิทานพื้นบ้านเรื่องอื่น ๆ

เมื่อศึกษาด้านฉบับวรรณกรรมเรื่อง ดาราวงษ์ พบว่า เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องยาวจบตอนแต่ไม่จบเนื้อเรื่อง ฉันทลักษณ์และสำนวนโวหารดีมากน่าจะเป็นกวีระดับชั้นครูแต่ง อีกทั้งยังพบว่ามีวรรณกรรมเรื่อง ดาราวงษ์ อยู่อีกหนึ่งสำนวนคือ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรี กรุงเทพมหานคร ซึ่งใช้ในการเปรียบเทียบได้และที่สำคัญวรรณกรรมเรื่องนี้นักวิชาการทางด้านภาษาและวรรณคดียังไม่มีกล่าวถึงมากนักและไม่ปรากฏในวรรณกรรมไทยแสดงว่าวรรณกรรมเรื่อง ดาราวงษ์ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่น

ด้วยความสำคัญและความน่าสนใจในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา วรรณกรรมเรื่อง ดาราวงษ์ โดยศึกษาวิเคราะห์กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับวัดตะกาดเจ้า อำเภอกำแพง จังหวัดจันทบุรี ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี เป็นฉบับหลักในการศึกษาด้านตัวอักษรและอักขรวิธี รูปแบบคำประพันธ์ โครงเรื่อง ลักษณะทางวรรณกรรม ลักษณะทางสังคมในจังหวัดจันทบุรีที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง ดาราวงษ์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในจังหวัดจันทบุรี อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ และเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ให้เป็นที่รู้จักและคงอยู่ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อปริวรรตกลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” จากต้นฉบับสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทยโบราณ มาเป็นภาษาไทย อักษรวิธีไทยปัจจุบันและศึกษาด้านฉบับกลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ในด้านอักขรวิธีในการเขียน และการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่อง
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางวรรณกรรมของกลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี ในด้านรูปแบบการประพันธ์ โครงเรื่องและลักษณะทางวรรณกรรม
3. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมที่ปรากฏในกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ช่วยสร้างความเข้าใจในศิลปะการใช้คำ สำนวนภาษา กลวิธีการประพันธ์ เนื้อหาของวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่อง “ดาราวงษ์” ตลอดจนตระหนักในคุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่น เกิดความภาคภูมิใจในวรรณกรรมท้องถิ่นของตน
2. ได้เผยแพร่กลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ให้เป็นที่รู้จักต่อนักวิชาการวรรณกรรมท้องถิ่น
3. เป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาอันล้ำค่า ควรเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของข้อมูล

การศึกษาวิเคราะห์และปริวรรตต้นฉบับในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลเอกสารดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลหลัก ได้แก่ ต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง ดาราวงษ์ บ้านทึกลงในสมุดไทยขาว เขียนด้วยหมึกดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นหมึกดำ จำนวนหนึ่งเล่มสมุดไทย เดิมเป็นสมบัติของ วัดตะกาดเจ้า อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ปัจจุบันหอสมุดรชมงคลภิเษก จังหวัดจันทบุรี เป็นผู้เก็บรักษา

2. ข้อมูลรอง ได้แก่ บทละครเรื่อง ดาราวงศ์ ฉบับปริวรรตแล้วจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ผู้แต่งกลอนบทละครเรื่อง ดาราวงศ์” ของสุกัญญา จันทนา วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ผู้วิจัยจะทำการศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ภูมิหลังของต้นฉบับกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี
 - 1.1 อักษรและเครื่องหมายในต้นฉบับ
 - 1.2 อักษรวิธีในต้นฉบับลายมือ
 - 1.3 ลักษณะและรูปแบบเครื่องหมายที่ใช้
2. ศึกษาวิเคราะห์กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ในด้านวรรณกรรม
 - 2.1 เนื้อเรื่องย่อ
 - 2.2 องค์ประกอบของเรื่อง
 - 2.1.1 แก่นเรื่อง
 - 2.1.2 โครงเรื่อง
 - 2.1.3 ตัวละคร
 - 2.1.4 ฉาก
 - 2.1.5 การดำเนินเรื่อง
 - 2.3 ฉันทลักษณ์
 - 2.4 ธรรมเนียมนิยมในการประพันธ์
 - 2.5 ศิลปะการใช้ถ้อยคำ ภาพพจน์และสัญลักษณ์
 - 2.6 การใช้คำท้องถิ่นและสำนวนไทย

3. ศึกษาวิเคราะห์กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี ในด้านสังคม

3.1 ความเชื่อ

3.2 วิถีชีวิต

3.3 ประเพณี

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การศึกษาเรื่องดาราวงษ์ พบว่ามีการเขียนตัวสะกดการันต์ 2 แบบ คือ ดาราวงษ์ ที่สะกดด้วย “ษ์” และ ดาราวงศ์ ที่สะกดด้วย “ศ์” ผู้วิจัยจะใช้ตัวสะกดการันต์ทั้งสองแบบ โดยยึดตามต้นฉบับที่พบคือ กลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี ใช้ “ษ์” และกลอนบทละครเรื่องดาราวงศ์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ใช้ “ศ์” ตามชื่อที่ปรากฏในเอกสารสมุดไทยทั้งสองฉบับ ซึ่งต่อไปจะใช้กลอนบทละครเรื่อง “ดาราวงศ์” ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ทำวาสูกี กรุงเทพมหานคร ว่า กลอนบทละครเรื่อง ดาราวงศ์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร และใช้กลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี ว่า กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับจันทบุรี

2. การปริวรรตต้นฉบับกลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ มาเป็นอักษรและอักษรวิธีปัจจุบัน มีข้อตกลง ดังนี้

2.1 เนื้อเรื่องที่ได้มีการปริวรรตเป็นอักษรวิธีปัจจุบัน เมื่อพิจารณาแล้วในเนื้อเรื่องมีอักษรหรือข้อความขาดหายไป ซึ่งอาจเกิดจากความผิดพลาดเห็นสมควรที่จะเพิ่มเติมข้อความที่ขาดหายไปให้สมบูรณ์จากต้นฉบับเดิม และส่วนที่มีการเพิ่มเติมจะไม่มีผลกระทบทำให้เนื้อเรื่องเดิมเปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยจะเขียนข้อความที่เพิ่มเติมนั้นไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ ()

2.2 หากคำหรือข้อความนั้นเกิดจากการชำรุด จนไม่สามารถอ่านเดาหรือสันนิษฐานได้ผู้วิจัยจะใช้ว่า (ชำรุด)

3. ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ด้านอักษรและอักษรวิธี ผู้วิจัยจะใช้อักษรวิธีแบบเดิมในต้นฉบับสมุดไทย ส่วนตัวอย่างที่ยกมาประกอบการวิเคราะห์ในด้านวรรณกรรมและด้านสังคม ผู้วิจัยจะใช้อักษรวิธีแบบปัจจุบัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

กลอนนิทาน หมายถึง นิทานไทยที่แต่งเป็นร้อยกรอง มุ่งให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ มีเนื้อเรื่องในแนวจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ เป็นต้น

อักษรวิธี หมายถึง วิธีเขียนและอ่านหนังสือให้ถูกต้อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1,346)

สมุดไทย หมายถึง สมุดที่ทำด้วยกระดาษข่อยแผ่นยาว ๆ หน้าแคบพับทางขวางทบกลับไปกลับมาคล้ายผ้าจีบ เป็นสมุดเล่มสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีทั้งชนิดกระดาษขาวและกระดาษดำ สมุดข่อยก็เรียก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1,131)

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอ งานวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

ขั้นสำรวจเอกสารและรวบรวมข้อมูล

1. สำรวจต้นฉบับหนังสือสมุดไทย วรรณกรรมเรื่อง “ดาราวงษ์” ที่หอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี พบต้นฉบับเรื่อง “ดาราวงษ์” จำนวน 1 เล่มสมุดไทย จันทลักษณ์เป็นกลอนนิทาน สภาพต้นฉบับค่อนข้างสมบูรณ์ ความยาว 117 หน้าสมุดไทย ไม่จบเนื้อเรื่อง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี

2. สำรวจหนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

3. รวบรวมข้อมูล เอกสาร ที่เกี่ยวกับงานวิจัย

ขั้นปริวรรต

1. ปริวรรตต้นฉบับเอกสารลายมือกลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี เป็นอักษรและอักษรวิธีไทยปัจจุบัน

2. จัดเรียงวรรคตอนตามแบบแผนจันทลักษณ์ และรูปแบบลักษณะคำประพันธ์ประเภทกลอนนิทาน

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาวิเคราะห์กลอนนิทานเรื่อง ดาราวงษ์ ฉบับหอสมุดรชมังคลาภิเษก จังหวัดจันทบุรี ในด้านอักษรและอักษรวิธีและศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในด้านวรรณกรรมและสังคม

ขั้นสรุปผลและรายงานผลการวิจัย

สรุปผล และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลอนนิทานเรื่อง “ดาราวงษ์” ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและอ้างอิง มีดังต่อไปนี้

เอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับหัวข้อในการวิจัย

1. เอกสารที่เกี่ยวกับกลอนและกลอนนิทาน

ประยงค์ อนันทวงศ์ (2512, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของกลอนไว้ว่า กลอนคือ คำประพันธ์ร้อยกรองประเภทหนึ่งที่ไม่มีการเรียบข้อบังคับจำกัศวรรณยุกต์เหมือนโคลง และไม่จำกัดครุ หนู เหมือนฉันท์ เพียงแต่จัดระเบียบเป็นวรรคเป็นตอน กำหนดจำนวนตัวอักษรในวรรคละเท่าไร และให้มีสัมผัสคล้องจองกัน

จากคำกล่าวนั้นแสดงให้เห็นว่า กลอนคือคำประพันธ์ประเภทหนึ่งที่ไม่บังคับวรรณยุกต์ ครุ หนู แต่กำหนดจำนวนตัวอักษรในวรรคว่ามีวรรคละ 6 คำบ้าง 7 คำบ้าง หรือบางที่มีถึง 9 คำ และให้มีสัมผัสคล้องจองกันตามบังคับคำประพันธ์ประเภทกลอน

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (ม.ป.ป., หน้า 384-385) กล่าวถึงกลอนไว้ในหนังสือกลอน และนักกลอนไว้ว่า หนังสือที่กวีแต่งนั้น ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยหรือภาษาอื่น ๆ มีทั้งชนิดที่สัมผัส และไม่สัมผัส แต่ถ้ากล่าวเฉพาะภาษาไทยก็ย่อมจะมีสัมผัสรับกันเป็นกลอนเสมอ เพราะฉะนั้น หนังสือที่กวีไทยแต่งไม่ว่าจะเป็นฉันท์ โคลง ร่าย กาพย์จะเรียกว่า กลอน ทั้งสิ้น ความหมายของกลอนตามที่พระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ กล่าวนั้น กลอน หมายถึง หนังสือร้อยกรองทุกชนิดในภาษาไทยที่มีสัมผัสรับกัน ความหมายของกลอนที่ใช้กันในสมัยโบราณ เป็นความหมายกว้างแต่ในปัจจุบันความหมายกลอนแคบกว่าในสมัยโบราณ กล่าวคือหมายถึง คำประพันธ์ร้อยกรองประเภทหนึ่งเท่านั้นไม่ได้หมายความว่าคำประพันธ์ร้อยกรองทั้งหมดดังที่ใช้ในสมัยโบราณ

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2539, หน้า 24) แบ่งกลอนออกเป็นดังนี้

1. กลอนบทละคร
2. คำกลอนร้องส่งดนตรี ซึ่งมีบทดอกสร้อย บทสัทวา บทเสภา
3. กลอนสุภาพหรือกลอนตลาด บทกลอนจำพวกนี้น่าจะหมายความว่าผู้แต่งขายในตลาดทั่วไป เพราะกลอนชนิดนี้มีผู้แต่งเป็นเรื่องต่าง ๆ ขาย ที่เรียกว่า เรื่องประโลมโลก เช่นเรื่อง ไคบุตร ลักษณะวงศ์ และพระอภัยมณี ต่อมาจึงเรียกกลอนชนิดนี้ว่า “กลอนสุภาพ”

วิเชียร เกษประทุม (2543, หน้า 30 – 31) กล่าวถึงกลอนไว้ในหนังสือลักษณะ คำประพันธ์ไทยว่า กลอนเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองชนิดหนึ่ง ซึ่งในอดีตมีความหมายกว้างมาก โดยเรียกคำประพันธ์หรือบทร้อยกรองทุกชนิดที่มีลักษณะสัมผัสว่า “บทกลอน” ทั้งสิ้นต่อมากลอนมีความหมายแคบเข้า คือ หมายถึงคำประพันธ์ชนิดหนึ่ง ซึ่งใช้ถ้อยคำเรียงกันมีคำสัมผัส บทหนึ่งมี 4 วรรค กลอน 2 วรรค เรียกว่า 1 บาท หรือ 1 คำกลอน ฉะนั้นกลอนสุภาพบทหนึ่ง จึงมี 2 บาท หรือ 2 คำกลอน บาทแรกเรียกว่า บาทเอก บาทที่ 2 เรียกว่า บาทโท สำหรับวรรควรรคทั้ง 4 ของกลอนยังมีชื่อเรียกวรรค ตามลักษณะการบังคับสัมผัสและนิยมใช้วรรณยุกต์ทำวรรคต่างกัน ดังนี้

วรรคสลับ, สดับ

วรรครับ

บาทเอก ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

วรรครอง

วรรคส่ง

บาทโท ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐

วรรคแรก เรียกว่า วรรคสลับ หรือ วรรคสดับ เป็นวรรคขึ้นต้น ทำหน้าที่ส่งสัมผัสอย่างเดียว คำสุดท้ายใช้ได้ทุกเสียง แต่ไม่นิยมเสียงสามัญ

วรรคที่ 2 เรียกว่า วรรครับ ทำหน้าที่รับสัมผัสจากวรรคสลับ และส่งสัมผัสไปยังวรรครอง คำสุดท้ายนิยมใช้เสียงจัตวา ห้ามใช้เสียงสามัญ

วรรคที่ 3 เรียกว่า วรรครอง ทำหน้าที่รับสัมผัสจากวรรครับ และส่งสัมผัสไปยังวรรคส่ง คำสุดท้ายนิยมใช้เสียงสามัญและตรี

วรรคที่ 4 เรียกว่า วรรคส่ง ทำหน้าที่รับสัมผัสจากวรรครอง และส่งสัมผัสระหว่างบทไปยังวรรครับของบทต่อไป คำสุดท้ายนิยมใช้เสียงสามัญ ห้ามใช้เสียงจัตวา

โดยจำแนกกลอนตามวัตถุประสงค์ในการใช้เป็น 2 ประเภท คือ

1. กลอนอ่าน เป็นกลอนที่ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายสำหรับอ่าน เพื่อความเพลิดเพลิน แบ่งออกเป็น 8 ชนิด ได้แก่ กลอนสี่ กลอนหก กลอนเจ็ด กลอนแปด กลอนเก้า กลอนนิราศ กลอนเพลงยาว กลอนนิทาน
2. กลอนร้อง เป็นกลอนที่แต่งขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายสำหรับขับร้อง หรือขับลำ เพื่อความไพเราะหรือเพื่อความสนุกสนาน แบ่งได้ 5 ชนิดคือ กลอนบทละคร กลอนดอกลอย กลอนสักวา กลอนเสภา กลอนเพลงชาวบ้าน

กลอนนิทานมีลักษณะเหมือนกลอนเพลงยาวหรือกลอนนิราศ กล่าวคือกลอนเพลงยาวหรือกลอนนิราศมักขึ้นต้นด้วยวรรครับแล้วแต่งเป็นเรื่องยาว ๆ ทำนองเดียวกันกับนิทานหรือนิยาย มีพระเอกนางเอก มีตัวร้ายหรือตัวอิจฉา อิงหลักกรรมในศาสนา มีการรบทัพจับศึก กระบวนสงคราม หรือความลึกลับมหัศจรรย์ การแสดงอภินิหารหรือความสามารถของตัวเองในเรื่องแฝงไว้ด้วยความเชื่อทางลัทธิไสยศาสตร์ มักจะลงด้วยฝ่ายดีหรือฝ่ายธรรมะชนะฝ่ายอธรรม นิยายทำนองนี้มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์หรือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นนิยายประโลมโลกที่อ่านเพื่อความบันเทิง แต่ได้คติธรรมจากเรื่องราวเหล่านั้น ตัวอย่างเช่นเรื่อง พระอภัยมณี ไชยเชษฐ์ กาเกี โศปบุตร ลักษณะวงศ์ ทินวงศ์ โสนน้อยเรือนงาม รวดเสน จันทโครพ ฯลฯ

ดวงมน จิตรจํานง (2544, หน้า 46-47) กล่าวถึงพัฒนาการของกลอนไว้ว่า “กลอนเป็นคำประพันธ์ถือกำเนิดขึ้นจากอัจฉริยลักษณะของภาษาไทย ซึ่งน่าจะพัฒนาขึ้นจากเพลงพื้นบ้านของไทยทางภาคกลาง ในแง่ของการผูกถ้อยคำเป็นลํานําเพื่อขับร้องให้คล้องจองกัน กลอนได้อิทธิพลจากกาพย์ยานีและฉันทในแง่ของการรับส่งสัมผัสและพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าที่จะดัดแปลงโดยตรงจากฉันท” ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางเป็นต้นมา กลอนได้พัฒนาไปอย่างมีแบบแผน รูปแบบของกลอนที่ปรากฏเก่าแก่ที่สุดเท่าที่หาหลักฐานได้คือ กลอนเพลงยาวและกลอนบทละครในสมัยกรุงศรีอยุธยา กลอนเพลงยาวในชั้นแรกไม่ได้กำหนดจำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ว่าจะมีจำนวนเท่าใดแน่นอน อาจจะใช้ตั้งแต่ ๖ คำ ถึง ๙ คำก็ได้ และแม้แต่การบังคับเสียง จัตวาสามัญ ทำวรรคก็ไม่ได้ถือเคร่งครัด กลอนในยุคแรกไม่ว่าจะเป็นกลอนเพลงยาวหรือกลอนบทละครถือเอาจังหวะและเนื้อความเป็นสำคัญยิ่งกว่าแบบแผน เมื่อวิวัฒนาการมาเป็นกลอนบทละคร กลอนเสภาอันถือเป็นรูปแบบกลอนสุภาพที่รุ่งเรืองแพร่หลายในสมัยรัตนโกสินทร์อย่างบทละครบทเสภา และบทกลอนอื่น ๆ รูปแบบของกลอนก็ยังคงคล้ายคลึงกับรูปแบบของกลอนในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ภิญโญ ศรีจําลอง (2548, หน้า 75-76) กล่าวถึงวรรณคดีไทยที่แต่งด้วยคำประพันธ์รูปแบบคำกลอนไว้ในหนังสือเรื่อง ความยิ่งใหญ่แห่งวรรณคดีรัตนโกสินทร์ว่า “คำประพันธ์ประเภทรูปแบบคำกลอนเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยพัฒนาขึ้นมาจากความคิดและการสร้างสรรค์จากคำพูดคล้องจองมาเป็นเพลงพื้นเมืองของคนไทยตามท้องถิ่น และพัฒนามาเป็นกลอนที่มีรูปแบบของฉันทลักษณ์อย่างกลอนเพลงยาว กลอนบทละคร กลอนดอกสร้อยดํกล่า และเนื้อเพลงต่าง ๆ รวมทั้งบทเสภาและหนังสือกลอน

จากรูวรรณ ธรรมวัตร (2521, หน้า 155) กล่าวถึงลักษณะนิทานไว้ว่า นิทานเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ที่เล่าสืบกันมาหลายชั่วอายุคน นิทานบางเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่สมมติขึ้นแต่นิทานอีกหลายเรื่องก็เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน นิทานหลายเรื่องได้ทำหน้าที่เป็นกระจกเงาส่องท่อนภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนอารมณ์ของสังคมที่เป็นเจ้าของนิทาน ด้วยเหตุที่นิทานรับใช้ชีวิตในหลายแง่หลายมุมเช่นนี้ ต่อมานิทานจึงมีพัฒนาการมากยิ่งขึ้น มีการเล่าเป็นทำนองเสนาะหรือขับเสภา บางเรื่องมีคติธรรมและให้สาระความรู้ที่เป็นประโยชน์ จึงมีผู้นำนิทานเหล่านั้นมาร้อยกรองเป็นวรรณกรรม

วันเนาว์ ยูเด็น (2532, หน้า 162-163) กล่าวถึงลักษณะของกลอนนิทานไว้ในหนังสือเรื่องการศึกษาเรื่องกลอนว่า กลอนนิทานบางทีก็เรียกว่า กลอนประโลมโลก มักเขียนเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มีเรื่องเล่าในเชิงนิยายต่าง ๆ ให้สนุกสนาน ทั้งในเนื้อเรื่องและสำนวนกลอน กลอนนิทานมีลักษณะบังคับเช่นเดียวกับกลอนเพลงอื่น ๆ เพียงแต่ผูกเนื้อเรื่องให้เป็นนิยายเท่านั้น ผู้แต่ง

เขียนขึ้นเพื่อให้อ่านสนุกในทำนองเดียวกับการเขียนนิยายสมัยนี้ เพียงแต่ไม่เขียนเป็นร้อยแก้ว แต่ผูกเรื่องเป็นกลอนและใช้ตัวละครเป็นตัวละครหรือเจ้านาย จึงได้ชื่อว่าเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ

สมพันธ์ เลขะพันธุ์ (2532, หน้า 193-198) เขียนหนังสือวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น อธิบายวรรณกรรมนิทานคำกลอนว่า วรรณกรรมนิทานคำกลอนหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าเป็นเรื่อง "จักร ๆ วงศ์ ๆ" เป็นวรรณกรรมบันเทิงคดีที่แต่งกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและมีผู้แต่งกันมากในรัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ทำให้วรรณกรรมนิทานคำกลอนมีจำนวนเรื่องมากมายยากที่จะประมาณได้ มีการตีพิมพ์แพร่หลายไปสู่ผู้อ่านอย่างกว้างขวาง ผู้แต่งนิทานคำกลอนในชั้นหลังส่วนใหญ่ได้เค้าเรื่องมาจากเรื่องเดิม จึงทำให้นิทานคำกลอนในระยะหลังส่วนใหญ่ด้อยคุณค่าทางวรรณคดี โดยได้แบ่งลักษณะเฉพาะของนิทานคำกลอนไว้ ดังนี้

1. คำประพันธ์ที่ใช้ นิทานคำกลอนรุ่นเก่ากรุงศรีอยุธยา แต่งด้วยคำประพันธ์หลายประเภท มีทั้งกาพย์ กลอนแปดและกลอนสวด กาพย์ที่ใช้ส่วนมากเป็นกาพย์ยานี กาพย์สุรางคนางค์ และกาพย์ฉบัง

สมัยรัตนโกสินทร์แต่งนิทานคำกลอนด้วยกลอนแปดเกือบทั้งสิ้น และสังเกตได้ชัดเจนว่าในระยะหลัง ๆ จำนวนกลอนในนิทานเป็นจำนวนมากเลียนแบบจำนวนกลอนของสุนทรภู่

2. การสร้างองค์ประกอบของเรื่อง

2.1 โครงเรื่อง เหตุการณ์ และการดำเนินเรื่อง โครงเรื่องของนิทานคำกลอนเกือบทุกเรื่องมีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกันจนผู้อ่านสามารถเดาเรื่องล่วงหน้าได้ เช่น เริ่มต้นด้วยกำเนิดเจ้าชายมีบุญญาบารมี แต่ในวัยเยาว์ทรงได้รับความเดือดร้อนเพราะถูกริษยาต้องพลัดพรากกระเหี้ยนไป หรือบางเรื่องเดินทางไปเล่าเรียนวิชาในป่า ท่องเที่ยวผจญภัย พบกับโจรหรือยักษ์ ได้ธิดาเจ้าเมืองอื่นเป็นชายา แล้วเดินทางกลับมาครอบครองบ้านเมืองแทนพระบิดา

เหตุการณ์สำคัญที่กำหนดให้เนื้อเรื่องดำเนินไปมักคล้ายคลึงลงรอยกัน เช่น การอุ้มสม การพบสัตว์ลักษณะงามประหลาดแล้วติดตามไปจนหลงทาง การใช้เหตุการณ์ศึกสงครามเป็นต้นเหตุให้พระนางได้พบกันหรือพรากจากกัน การแก้แค้นของตัวละครฝ่ายร้ายมักสืบทอดตั้งแต่ตัวเอง น้องชายไปจนถึงลูกชาย และในที่สุดก็พ่ายแพ้ทั้งหมด การชุบชีวิต การเสี่ยง เช่นเสี่ยงมาลัย การประลองกำลัง การประลองฝีมืออาวุธ และการทลายปริศนา เป็นต้น

การดำเนินเรื่องของนิทานคำกลอน เป็นไปแบบต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ ผู้แต่งมักไม่ได้กำหนดโครงเรื่องไว้ก่อน สุดแต่จะพอใจให้จบลงหรือจะให้ผจญภัยต่อไป นิทานคำกลอนในสมัยหลังหลายเรื่อง ได้รับอิทธิพลจากนิทานของสุนทรภู่ในการสร้างโครงเรื่อง

2.2 ตัวละคร ตัวละครในนิทานคำกลอนมักเป็นแบบลักษณะนิสัยเดียว (Flat Character) คือ ที่ดีก็ดีตลอดไปหาตำหนิไม่ได้ ที่ชั่วร้ายก็ร้ายแต่ด้านเดียว ตัวละครมีลักษณะ

ซ้ำ ๆ กัน เช่นตัวเอกเป็นเจ้าชายมีบุญญาธิการ มีอาวุธพิเศษ ตัวเอกฝ่ายหญิงมักเป็นธิดายักษ์ เป็นลูกคนสุดท้าย ผู้ช่วยพระเอกต้องฉลาด คล่องแคล่ว มีอารมณ์ขันเป็น "ตลกตามพระ" ไปในตัว โหรมักรับสินบน สัตว์แสนรู้

นิทานคำกลอนในสมัยหลัง ๆ บางเรื่องมีการสร้างตัวละครแบบสืบทอดกัน กล่าวคือ เมื่อตัวเอกผจญภัยมานานจนผู้อ่านรู้สึกเบื่อ และเห็นว่าอายุมากแล้ว ผู้แต่งจะกำหนดให้ลูกชายเป็นตัวเอกสืบแทนต่อไป

การตั้งชื่อตัวละครมักจะมีคำว่า "จักร" หรือ "วงศ์" อยู่ด้วย เช่น จักรแก้ว ลักษณะวงศ์ สุวรรณวงศา พระวรวงษ์ และสุริยวงษ์ เป็นต้น ถ้าหากไม่มีคำว่า "จักร" หรือ "วงศ์" ก็มักนิยมตั้งชื่อที่แสดงควมมีค่า เช่น พิภพทอง สังข์ทอง สุวรรณหงส์ พระพิมพ์สุวรรณค์ เป็นต้น

2.3 จาก นิทานคำกลอนส่วนมากมีฉากเป็นป่า ถ้า อุทยาน และสนามรบ ผู้แต่งจะไม่พรรณนาฉากมากนัก

3. นิทานคำกลอนนิยมแต่งตามแบบบทละครบ้างเป็นบางประการ เช่น มีการชมป่า ชมทัพและบทศรีย ในด้านฉันทลักษณ์นิยมแต่งกลอนสัมผัสสระมากกว่าสัมผัสอักษร ทั้งนี้คงเป็นเพราะนิทานคำกลอนส่วนมากได้รับอิทธิพลจากสำนวนกลอนของสุนทรภู่

4. ชื่อเรื่อง มักตั้งชื่อเรื่องดังนี้

4.1 ตั้งตามชื่อตัวเอก เช่น โกมินทร์-จักรวรางษ์ จันทราศร พระสีเสาร์ จันทโครบ จินดาแก้ว ดาราวงษ์ ดาวเรือง

4.2 ตั้งตามชื่ออาวุธหรือสมบัติพิเศษประจำตัวของตัวเอก เช่น ขันแก้วนพเก้า เกราะเพชรเจ็ดสี เป็นต้น

5. แก่นของเรื่อง (theme) และแนวคิดที่ปรากฏ นิทานคำกลอนส่วนใหญ่มีแก่นที่คล้ายคลึงกัน เช่น การต่อสู้ผจญภัย ความมีบุญญาธิการ ความมีฝีมือในการต่อสู้ ความเฉลียวฉลาดและคุณค่าของความซื่อสัตย์

ธวัช ปุณโณทก (2543, หน้า 120-121) กล่าวถึงวรรณกรรมลายลักษณ์ไว้ในหนังสือ วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ส่วนใหญ่ที่นิยมในกลุ่มชาวบ้าน ภาคกลางในสมัยอดีตจะเป็นวรรณกรรมประเภทนิทาน ซึ่งเนื้อเรื่องให้ความเพลิดเพลิน และมีคติสอนใจ และเนื้อเรื่องนิทานเหล่านั้นนำมาเป็นต้นบทหรือเนื้อเรื่องของการแสดงละครได้เหมาะสมดีหรือนำมาอ่านทำนองเสนาะในที่ประชุมชนโดยประพันธ์เป็นกลอนนิทาน วรรณกรรมประเภทกลอนนิทานเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายมากในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 เพราะเหตุว่ากิจการโรงพิมพ์เจริญรุ่งเรือง ประจวบกับประชาชนชาวไทยสามารถอ่านหนังสือด้วยตัวเอง

ได้มากขึ้น เนื่องจากการศึกษาระบบโรงเรียน ฉะนั้นประชาชนชาวไทยจึงนิยมซื้อหนังสือกลอนนิทานอ่านสู่กันฟังในครัวเรือน แสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้านจากการฟังการเล่านิทาน การดูมหรสพ หรือการฟังการอ่านหนังสือในที่ประชุมชน มาเป็นการซื้อหนังสือกลอนนิทานมาอ่านเอง วรรณกรรมกลอนนิทานที่ได้รับความนิยมและพิมพ์จำหน่ายในสมัยนั้น เช่น เรื่องปลาบู่ทอง พระรถเมรี พิฆาตทอง เป็นต้น วรรณกรรมประเภทกลอนนิทานส่วนใหญ่จะมีเนื้อเรื่องเดียวกันกับกลอนบทละคร นั่นคือ มีเนื้อเรื่องเป็นนิทานพื้นบ้านเล่าสู่กันฟังโดยทั่วไป แต่กลอนบทละครนอกมักจะมีเป็นตอน ๆ ไม่จบเรื่องบริบูรณ์ ส่วนกลอนนิทานประพันธ์จนจบเรื่องบริบูรณ์

ธวัช ปุณโณทก (2544, หน้า 13-17) กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านและกลอนนิทานไว้ในหนังสือนิทานพื้นบ้านว่า นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดต่อกันมาด้วยปากต่อปาก และไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่งหรือผู้เล่าครั้งแรก เรื่องราวของนิทานพื้นบ้านจะแพร่กระจายอยู่ในสังคมและเล่าสืบทอดกันมา ภายหลังได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยนำเค้าโครงเรื่องจากนิทานเดิมที่เล่าสืบทอดต่อกันมา นิทานพื้นบ้านที่ถูกบันทึกเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรตามฉันทลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อใช้ขับลำนำในที่ประชุมชนหรือใช้เป็นแม่บทของการแสดงการเล่นพื้นบ้านในแต่ละภาคดังนี้

1. ภาคกลาง มีผู้นำนิทานพื้นบ้านมาประพันธ์เป็นกลอนสวด เช่น กลอนสวดเรื่องสังข์ศิลป์ชัย กลอนสวดเรื่องนางโมกขจิต และกลอนนิทาน เช่น กลอนนิทานเรื่องโสนน้อยเรือนงาม กลอนนิทานเรื่องโคบุตร นอกจากนี้ยังพบว่าได้นำนิทานมาประพันธ์เป็นกลอนบทละคร (นอก) บางตอน เช่น กลอนบทละครเรื่องนางมโนราห์ กลอนบทละครเรื่องไชยเชษฐา กลอนบทละครเรื่องมณีพิชัย เป็นต้น
2. ภาคเหนือ มีผู้นำนิทานพื้นบ้านมาประพันธ์เป็น “คำวซอ” เช่น คำวซอเรื่อง เจ้าสุวัตเรื่องช้างโพง หงส์หิน
3. ภาคอีสาน มีผู้นำนิทานพื้นบ้านมาประพันธ์เป็น “โคลงสาร” หรือกลอนลำ เพื่อใช้ขับลำ เช่น ลำสินไซ ลำเรื่องกาละเกด ลำเรื่องท้าวกำกาดำ
4. ภาคใต้ มีผู้นำนิทานพื้นบ้านมาประพันธ์เป็นกลอนสวดและกลอนนิทาน เช่น เรื่องนางมโนราห์ ชาลวัน สันคาร สัปดน เป็นต้น

อีกทั้ง ธวัช ปุณโณทก (2544, หน้า 13- 17) ได้แบ่งประเภทของนิทานพื้นบ้านโดยการจัดกลุ่มนิทานที่มีเนื้อหาหรือรูปแบบคล้ายกัน ซึ่งแบ่งได้เป็น 7 ประการคือ

1. นิทานมหัศจรรย์ คือ นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือนิทานประโลมโลกที่กล่าวถึงเจ้าชาย ถูกแม่เลี้ยงริษยา ต้องออกจากเมือง เสด็จโชคไปยังดินแดนมหัศจรรย์ จนที่สุดก็กลับมาครองเมืองอย่างสันติสุข นิทานประเภทนี้เป็นนิทานที่มีจำนวนมากที่สุดในบรรดานิทานพื้นบ้านของไทย และบางตำราใช้ชื่อเรียกต่างกัน

2. นิทานวีรบุรุษ เป็นนิทานที่มีโครงเรื่องตามแนวปาฏิหาริย์ แต่ได้อ้างอิงชื่อบุคคล ในประวัติศาสตร์ บุคคลที่เป็นวีรบุรุษของชาติหรือบุคคลสำคัญของเผ่าพันธุ์ เช่น เรื่องพระยาเจือง เรื่องขุนบรม เรื่องท้าวแสนปม เป็นต้น

3. นิทานประจักษ์ เป็นนิทานที่อธิบายความเป็นมาของท้องถิ่น แม้ว่าแนวเรื่อง จะเป็นแนวปาฏิหาริย์แต่ก็ปรากฏชื่อในท้องถิ่นจริง มีโบราณสถานจริง เช่น เรื่องพระยาภมร (พระปฐมเจดีย์) เรื่องท้าวปาจิตนางอรพิม (ตำนานปราสาทหินพิมาย) เป็นต้น

4. นิทานอธิบายเหตุ เป็นนิทานที่อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ อธิบายรูปร่างของสัตว์ และอธิบายความเป็นมาของพิธีกรรมต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่ตอบข้อสงสัยต่าง ๆ เช่น ทำไมแม่เลี้ยงจึงเลว ทำไมกระดองเต่าจึงแตก เป็นต้น

5. เทพนิยายหรือนิทานเทพปกรณัม คือนิทานที่เล่าความเป็นมาของโลก การกำเนิดโลก และจักรวาลตามทัศนะและความเชื่อของคนไทย อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติที่อยู่กับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เรื่องพระยาแถนสร้างโลก เรื่องเมขลา รามสูร เป็นต้น

6. นิทานสอนใจ หรือนิทานคติธรรม ส่วนใหญ่เป็นเรื่องขนาดสั้น แนวเรื่องจะยึดเรื่อง คุณธรรม ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ของตัวเอง นิทานสอนใจมักจะนำเค้าเรื่องมาจากชาดก

7. นิทานมุขตลก เป็นนิทานสั้น ๆ ตอนเดียวจบ หรือสองตอนจบ โดยมุ่งที่จะให้ ความขบขันแก่ผู้ฟัง ซึ่งอาจจะนำมุขตลกจากเรื่องราวต่าง ๆ เช่น เรื่องคนปัญญาไว จากเรื่อง ศรีธนญชัยหรือเซียงเมียง เรื่องตลกคนพิการ เรื่องการไม้ เป็นต้น

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร (2549, หน้า 263) ได้กล่าวถึงลักษณะของวรรณกรรมกลอน อ่านประเภทนิทานว่า มีสิ่งที่คล้ายคลึงกันในส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. โครงเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัย การต่อสู้รบพุ่ง และการแสดงความกล้าหาญ
2. เหตุการณ์ในเรื่องดำเนินไปอย่างโลดโผนพิสดารเกินกว่าความเป็นจริง
3. ตัวละครมีลักษณะเป็นมนุษย์ธรรมดา ไม่ใช่เป็นเทพเจ้าก็จริง แต่มีลักษณะและความสามารถพิเศษซึ่งต่างไปจากลักษณะของคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้อาจมีสิ่งมหัศจรรย์ หรืออำนาจลึกลับอื่น ๆ เป็นเครื่องประกอบด้วย เช่น มีเวทมนต์คาถา หรือมีอาวุธ มีพาหนะวิเศษต่าง ๆ เป็นต้น

2. แนวทางการศึกษาวรรณกรรม

ล้อม เพ็งแก้ว (2522, หน้า 22-28) ได้เสนอแนวทางในการพิจารณาศิลปะการใช้ภาษาว่า ควรพิจารณาดังนี้

1. ศิลปะการเลือกเฟ้นถ้อยคำ ได้แก่

1.1 การใช้คำเลียนเสียง คือ การเลือกเฟ้นถ้อยคำอย่างหนึ่ง และคำที่นำมาใช้นั้น เป็นคำที่เลียนเสียงธรรมชาติ

1.2 การใช้คำแสดงอารมณ์ คือ การที่กวีนำคำที่แสดงอารมณ์ต่าง ๆ มาใช้ในงานเขียนของตน

1.3 การใช้กวียานุโลม คือ การที่กวีเลือกใช้คำเฉพาะตัวของกวีเอง

2. ศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำ

2.1 การลำดับความ คือการกล่าวตามลำดับสิ่งที่เกิดก่อนหลัง

2.2 การสรุปความ คือการกล่าวสรุปเพื่อให้เกิดความชัดเจน

2.3 ความสมดุล คือถ้อยคำที่เรียบเรียงเหล่านั้นมีลักษณะถ่วงรับกันพอดี

2.4 การซ้ำคำ คือการซ้ำคำเดิมเพื่อย้ำคำและความนั้น ๆ

2.5 การใช้สร้อยสลับวรรค คือการพรรณนาข้อความต่าง ๆ แล้วเติมสร้อยสลับวรรคติดต่อกันไป

3. ศิลปะการปลูกอารมณ์ กวีมีศิลปะการปลูกอารมณ์ โดยการใช้ถ้อยคำ สำนวน เร้าให้เกิดความรู้สึก ลักษณะดังกล่าวนี้เรียกว่า ไวยาหาร ซึ่งประกอบด้วย

3.1 ไวยาหารอุปมา คือการเปรียบอุปมา เป็นถ้อยคำที่แหลมคมเกี่ยวกับการเปรียบสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบเรียกว่า อุปมา สิ่งที่น่ามารับการเปรียบเรียกว่า อุปไมย

3.2 การกล่าวเกินจริง

3.3 บุคลาธิษฐาน

3.4 การใช้สัญลักษณ์

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2528, หน้า 103-139) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์วรรณคดีประเภทเรื่องเล่าซึ่งอาจวิเคราะห์ออกเป็นส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเข้าเป็นวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ได้ดังนี้

1. โครงเรื่อง (Plot) คือส่วนของเนื้อเรื่องที่แสดงถึงปัญหาข้อขัดแย้ง (Conflict) ควรพิจารณาในเรื่องการอธิบายถึงสถานการณ์ตอนเปิดเรื่อง ปัญหาเริ่มปรากฏการขยายตัว คลี่คลายของปัญหา การแก้ไขปัญหาค้นคลี่คลายเข้าสู่จุดจบและจุดจบของปัญหา

2. สารัตถะหรือแก่นของเรื่อง (Theme) คือทัศนคติที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงบรรดาธรรมชาติอย่างหนึ่งอย่างใด หรือหลายอย่างของมนุษย์แล้วนำมาแสดงให้ประจักษ์ต่อผู้อ่าน

จึงควรพิจารณาว่า แก่นของเรื่องนี้มีความสมจริงหรือไม่ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ ลึกซึ้งเพียงใด แสดงลักษณะมนุษย์ได้ชัดเจนแจ่มแจ้งหรือไม่ เป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือช่วยให้ เกิดความเข้าใจชีวิตและโลกเพียงใด

3. ฉาก (Setting) คือเวลาและสถานที่ที่เรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้น ควรพิจารณาว่า ฉากมีความถูกต้องชัดเจนหรือไม่ มีการใช้ฉากในการดำเนินเรื่องหรือไม่ อย่างไร

4. ตัวละคร (Characters) ให้พิจารณาว่าตัวละครมีลักษณะนิสัยเป็นอย่างไร อุปนิสัยเปลี่ยนแปลงหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยเป็นไปอย่างสมเหตุสมผลหรือไม่

5. บทสนทนา (Dialogues) ให้พิจารณาว่าผู้แต่งนิยมวิธีการอย่างไร มากน้อยเพียงใด บทสนทนามีประโยชน์อย่างไรในเรื่อง และผู้แต่งมีความสามารถเพียงใดการสร้างบทสนทนาให้ สอดคล้องกับฐานะและลักษณะนิสัยของตัวละคร

6. กลวิธีในการแต่ง (Techniques) พิจารณากลวิธีที่ผู้แต่งนำมาใช้ในแง่มุมต่าง ๆ กัน เช่น กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง การสร้างตัวละคร ฉาก เป็นต้น

7. ท่วงทำนองแต่ง (Style) พิจารณาและประเมินค่าในเรื่อง การเลือกใช้คำ การเล่นคำ การใช้สำนวนโวหาร ภาพพจน์ ตลอดจนท่วงทำนองในการบรรยาย และการพรรณนาความ

8. หางเสียงของผู้แต่ง (Tone) พิจารณาถึงทัศนคติหรือท่าทีของผู้แต่งที่มีต่อสิ่งหนึ่ง สิ่งใด ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ

9. แนวคิดหรือปรัชญาในการแต่ง (Philosophy) พิจารณาว่าผู้แต่งต้องการเสนอ แนวคิดอย่างไร สอดคล้องและกลมกลืนระหว่างเจตนากับปรัชญาในการแต่งหรือไม่เหมาะสมกับ ลักษณะเนื้อเรื่องเพียงใด

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2528, หน้า 123-124) ได้ให้แนวคิดในการวิเคราะห์ศิลปะ การประพันธ์ว่า วรรณคดีจะมีความงดงามจะต้องประกอบด้วยคำที่เลือกใช้ จะต้องเป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้งสะท้อนอารมณ์ สูงส่ง มีทั้งรูปและเสียง เสียงของคำจะต้องมีลีลาจังหวะที่ดี มีการเลียนเสียงธรรมชาติ ด้านความหมายมีการใช้คำที่ไพเราะด้วยการใช้กวีโวหาร

พระยาอนุมานราชธน (2533, หน้า 103-139) เสนอแนวทางในการศึกษาวรรณคดีไว้ใน หนังสือวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ กล่าวถึงความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีและการวิจารณ์วรรณคดีไว้ หลายลักษณะในเรื่องการศึกษาองค์ประกอบของวรรณคดี ได้อธิบายไว้ว่า องค์ประกอบหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นรูปหรือองค์ขึ้น แบ่งออกเป็นสองภาคคือ ภาคประธานและภาครอง ภาคประธาน ได้แก่ ส่วนที่เป็นโครงร่าง หรือเป็นเนื้อหา หรือเป็นตัวเรื่องภาครอง ได้แก่ ถ้อยคำ ที่เป็นพลความ ซึ่งช่วยให้เนื้อเรื่องมีความไพเราะน่าอ่านยิ่งขึ้น

3. เอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและวัฒนธรรม

สิทธา พินิจกุล (2515, หน้า 467) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมไว้ว่า สังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมทั่วไปมีอยู่ 2 แบบคือ ลักษณะแรกเป็น “ส่วนจำลอง” ของสังคมที่แท้จริง บางส่วนผู้แต่งจงใจจำลองลงในงานเขียนของตน ส่วนลักษณะหลังเป็นสังคมในจินตนาการ ซึ่งมักหนีไม่พ้น วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและอื่น ๆ

เจตนา นาควัชร (2520, หน้า 13) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมไว้ว่า วรรณกรรมนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นสมบัติส่วนร่วมของสังคมทุกยุคทุกสมัยและทุกถิ่น มีทั้งส่วนผูกพันกับยุคใดยุคหนึ่ง หรือภาวะใดภาวะหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง แม้แต่ภาษาที่วรรณคดีใช้สื่อความหมายก็เป็นสมบัติเฉพาะของถิ่นหนึ่ง การศึกษาวรรณกรรมจึงเล็งการศึกษาสังคมได้ยาก

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2521, หน้า 90) ได้กล่าวถึง วรรณคดีกับสังคมไว้ว่า วรรณคดีอาจมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม ดังจะเห็นได้จากการที่วรรณคดีได้สะท้อนความเป็นอยู่และค่านิยมของคนในสังคม นอกจากนี้อัจฉริยภาพของกวีหรือผู้ประพันธ์วรรณคดีก็แสดงออกมาในรูปของวรรณศิลป์ โดยมีความนึกคิดที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับปรัชญาชีวิตและจริยธรรมของสังคม ทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนในชาติ ทั้งด้านความบันเทิงและสติปัญญา ช่วยให้เข้าใจลักษณะของสังคมทั้งในด้านดีและด้านเสีย ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างสรรค์หรือทำลายสังคมได้

สมพร มั่นตะสูตร (2524, หน้า 16) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมไว้ว่า ชีวิตกับสังคมเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมและเป็นกระจกส่องภาพของสังคมในแต่ละยุค โดยบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อให้คนรุ่นหลังได้มองเห็นชีวิตในแง่มุมที่ประวัติศาสตร์ไม่ได้บันทึกไว้ บทบาทของวรรณคดีหรือวรรณกรรมนี้มีอิทธิพลทั้งในแง่บวกและลบ โดยที่ผู้สร้างวรรณกรรมได้มีเป้าหมายในการสร้างวรรณกรรมเพื่อสนับสนุนส่งเสริมระบบสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง เช่น ไตรภูมิพระร่วง สุภาสิตพระร่วง เป็นต้น ขณะเดียวกันอาจมีวรรณกรรมบางเรื่องที่ทำลายสังคม แม้ว่าวรรณกรรมจะไม่ได้ตั้งใจก็ตาม จะเห็นได้ว่า สังคมนั้นมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม หรือนักเขียนในฐานะที่เป็นแหล่งรวมชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งนักเขียนนิยมนำมาเป็นวัตถุดิบในการเขียนเสมอ และงานเขียนจะมีลักษณะเนื้อหา รูปแบบอย่างไร ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคม อิทธิพลของสังคมที่มีต่อวรรณกรรมมีทั้งภายนอกและภายใน

दनัย ไชยโยธา (2546, หน้า 117) ให้ความหมายของคำว่า ประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีตระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมที่กระทำในโอกาสต่าง ๆ ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ

สิ่งที่ปฏิบัติเชื่อดือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดมาจนมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน โดยคนส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นสิ่งดีและปฏิบัติกันต่อ ๆ มาจนเป็นเอกลักษณ์ของชาติ มี 3 ประเภทคือ

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับศีลธรรมถ้าใครฝ่าฝืนหรือไม่กระทำตามถือว่าผิด เช่น การคบขู้สาว ถ้าใครฝ่าฝืนกระทำถือว่าผิดจารีตประเพณี
2. ขนบประเพณี คือ ประเพณีที่เป็นระเบียบแบบแผนของสังคม ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น การเกิด การทำบุญ
3. ธรรมเนียมประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญ ถ้าใครทำผิดก็ถือว่าไม่สำคัญ นอกจากเสียมารยาทหรือไม่สุภาพเช่น การหัวหรือการเรอให้ปรากฏในที่ชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุมาลี กระจ่ายศรี (2528) ศึกษาวรรณกรรมนิทานทรงเครื่องจากสมุดไทย คึกขานิทานจำนวน 5 เรื่องคือ จักรกฤษณ์จินดาสุริวงศ์ ชินวงศ์ วัฒนวงศ์ และสุวรรณเลขา เพื่อศึกษาและเผยแพร่วรรณกรรมในด้านต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนสถานการณ์ของตัวละครเป็นไปอย่างมีเหตุผล มีจุดมุ่งหมายและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ด้านอักขรวิธีมีอักขรหลายตัวต่างไปจากปัจจุบัน จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นนิทานอ่านเล่นสนุกสนาน รูปแบบและการดำเนินเรื่องเป็นไปตามขนบธรรมเนียมนิยม แก่นเรื่องเป็นเรื่องของความรัก การผจญภัยของตัวละครเอก โครงเรื่องซับซ้อน ส่วนฉากเป็นฉากในจินตนาการ ตัวละครเป็นตัวละครตามอุดมคติ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน แนวคิดที่ปรากฏคือ แนวคิดในเรื่องจริยธรรม กฎแห่งกรรมและความเชื่อของคนไทย

ศุภวรรณ สอนสังข์ (2530) ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นสุราษฎร์ธานีเรื่อง บุนทนางวงศ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทนิทานประโลมโลก โดยศึกษาถึงการบันทึกวรรณกรรมภาคใต้ การศึกษาในเชิงวรรณกรรมและศึกษาในเชิงสังคม ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า อักขรที่ใช้บันทึกในเรื่องเป็นอักขรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนอักขรวิธีบันทึกตามเสียงภาษาถิ่น กวีได้สอดแทรกให้เห็นถึงคติความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยของกวีได้เป็นอย่างดี โดยมีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อเผยแพร่หลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

รัตนา พันธุ์สุริยาชัย (2530) ศึกษาเรื่องโคบุตร ฉบับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยศึกษาวิเคราะห์ลักษณะอักขร อักขรวิธี คุณค่าทางด้านวรรณกรรมและสังคม ผลการศึกษาสรุปได้ว่า อักขรที่ใช้ในการบันทึกเป็นอักขรสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อักขรวิธีเป็นการเขียนตามแบบภาษาถิ่น แต่ระบบไม่แน่นอนตายตัว วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นนิทานประโลมโลกแบบจักร ๆ วงศ์ ๆ คำโครงเรื่องตอนต้นได้มาจากวรรณกรรมของภาคกลางตอนหลังได้จากนิทานรามเกียรติ์

พื้นบ้าน เนื้อเรื่องผสมผสานกลมกลืนกันดี แม้ว่าอาจจะมุ่งเน้นด้านความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่ได้แทรกคติคำสอนไว้มาก รูปแบบการประพันธ์ใช้ร้อยกรองประเภทคำกาพย์ ก็มีความสามารถในการใช้ภาษาทั้งการใช้ถ้อยคำและโวหาร อันก่อให้เกิดอรรถรสทางวรรณคดี นอกจากนี้ได้สะท้อนสภาพสังคม ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภาคใต้ไว้อย่างน่าสนใจ

สุกัญญา จันทนา (2538) เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ผู้แต่งกลอนบทละครเรื่อง ดาราวงศ์ โดยศึกษาจากต้นฉบับเอกสารสมุดไทยดำ อักษรไทยเส้นวงการศึกษาโดยการปริวรรตจากต้นฉบับเป็นอักษรไทยปัจจุบัน ทำให้ทราบว่า รูปพยัญชนะ สระวรรณยุกต์ และเครื่องหมายต่าง ๆ พร้อมทั้งอักขรวิธีที่ปรากฏในกลอนบทละครเรื่องดาราวงศ์ มีการใช้ที่แตกต่างไปจากปัจจุบัน ไม่มีรูปแบบคำที่แน่นอน สืบเนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีพจนานุกรมใช้และเป็นการเขียนที่ถ่ายทอดจากเสียงพูด ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไว้ว่า กลอนบทละครเรื่อง ดาราวงศ์ น่าจะเป็นสำนวนการแต่งของสุนทรภู่ เพราะมีเอกลักษณ์ในการใช้โวหาร ถ้อยคำ เป็นท่วงทำนองการประพันธ์ที่แสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะตัวของสุนทรภู่ โดยการเปรียบเทียบจากวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ ที่ยุติแล้วว่าสุนทรภู่เป็นผู้แต่ง ผลการศึกษาสรุปว่า สุนทรภู่เป็นผู้แต่งกลอนบทละครเรื่อง ดาราวงศ์ เพราะมีท่วงทำนองการประพันธ์สอดคล้องกับวรรณกรรมที่สุนทรภู่แต่งในทุกด้าน นอกจากนี้ยังมีลักษณะร่วมกันระหว่างต้นฉบับตัวเขียนจากสมุดไทยเรื่องโคลงนิราศสุพรรณ และ กลอนบทละครเรื่อง อภัยนุราช ซึ่งเป็นผลงานวรรณกรรมของสุนทรภู่กับต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทยของกลอนบทละครเรื่อง ดาราวงศ์

อารี รุ่งเรือง (2539) เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานคำกลอน" โดยศึกษาวิเคราะห์ห่อนุภาคในตอนสำคัญในนิทานคำกลอน และวิเคราะห์ลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านตอนสำคัญในนิทานคำกลอน พบว่า นิทานคำกลอนมีโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกัน คือ ส่วนใหญ่ประกอบด้วยตอนสำคัญ 5 ตอนคือ ตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ ตอนพลัดพรากออกจากเมือง ตอนได้คู่ครอง ตอนพลัดพรากจากคู่ครอง และตอนกลับมาพบกัน นิทานทุกเรื่องจบลงด้วยความสุข แม้ว่าจะมีเรื่องของปาฏิหาริย์มาช่วยให้เรื่องสนุกสนานมากขึ้นแต่ทุกเรื่องก็มีโครงเรื่องเหมือน ๆ กัน ทำให้ผู้อ่านเดาเรื่องได้ นิทานคำกลอนจึงขาดความเร้าใจ ส่วนลักษณะสังคมที่ปรากฏในนิทานคำกลอน พบว่า ครอบครัวที่ส่วนใหญ่ในสมัยก่อนเป็นครอบครัวผสม การปกครองเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม ค่านิยมด้านการศึกษา นิยมยกย่อง

ผู้ที่มีการศึกษามาเป็นผู้นำครอบครัวและสังคม การเลือกคู่ครองนิยมเลือกบุคคลที่มีฐานะเท่าเทียมกันทั้งในด้านชาติตระกูล ฐานะทางสังคมและทรัพย์สิน ผู้ชายนิยมมีภรรยาหลายคน เพื่อแสดงฐานะทางสังคม ผู้หญิงจะต้องมีคุณสมบัติของกุลสตรีไทย ในด้านความเชื่อพบว่ามี ความเชื่อเรื่องกรรม มีความเชื่อเรื่องความฝันและโหราศาสตร์และความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์

วรรณา บางเสน (2543) เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา เรื่อง “การศึกษาโครงเรื่องและอนุภาคในวรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานจากต้นฉบับตัวเขียนที่มีในหอสมุดแห่งชาติ” จำนวน 12 เรื่อง โดยศึกษาวิเคราะห์โครงเรื่องในวรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทาน ในด้านการลำดับปัญหา และเหตุการณ์ของโครงเรื่อง การสร้างความขัดแย้งในโครงเรื่องและวิเคราะห์อนุภาคที่ปรากฏในวรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานในด้านตัวละคร ของวิเศษ และเหตุการณ์สำคัญ ผลการศึกษา ปรากฏว่า วรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานส่วนใหญ่จะมีการเรียงลำดับปัญหาและเหตุการณ์ของโครงเรื่องที่คล้ายกัน มีการสร้างความขัดแย้งในโครงเรื่องทุกเรื่อง มีอนุภาคเกี่ยวกับตัวละคร ของวิเศษและเหตุการณ์สำคัญ และวรรณกรรมประเภทนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมไทย คุณค่าทางคุณธรรมและจริยธรรม

วิพิมพ์ สมจิตร (2544) เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพา เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง นางโมควดี” โดยศึกษาวิเคราะห์เอกสารสมุดไทยเรื่อง นางโมควดี ทั้งในด้านเนื้อหา ฉันทลักษณ์ สำนวนโวหาร และหลักธรรมคำสอน ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมกลอนสวดแพร่หลายทั่วไปในแถบภาคกลาง และภาคตะวันออก ประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉบัง 16 กาพย์สุรางคนางค์ 28 ซึ่งเป็นกาพย์ที่นิยมใช้ในวรรณกรรมกลอนสวด นอกจากนี้ยังพบกาพย์ลำนำประเภทอื่น ๆ อีก ได้แก่ พิลाप โรทรตี และชินวร เนื้อเรื่องเกี่ยวเนื่องกับนิทานชาดกหรือนิทานคติธรรม รวมทั้งคติความเชื่อ ซึ่งกวีได้ประพันธ์เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ โดยนำมาสวดอ่านเป็นท่วงทำนองเป็นประเพณีนิยมในกลุ่มชาวบ้าน ชาววัด และแพร่หลายสืบทอดต่อ ๆ กันมา

วิไล ธรรมวาจา (2545) เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพา เรื่อง “มหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับเมืองชลบุรี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน” โดยศึกษาวิเคราะห์มหาชาติกัณฑ์ชูชก จำนวน 10 สำนวน จากต้นฉบับโบราณ จารด้วยอักษรขอมที่ไม่ซ้ำความกันและมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างไปจากมหาเวสสันดรชาดกฉบับกระทรวงศึกษาธิการ โดยศึกษาด้านฉบับทั้ง 10 สำนวน ศึกษาลักษณะต้นฉบับ รูปแบบสำนวนโวหารท้องถิ่น และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ปรากฏในมหาชาติกัณฑ์ชูชก

ผลการศึกษาพบว่า มหาชาติเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีจึงมีหลายฉบับหลายสำนวนซึ่งกันทั้งชุกเป็นกันทั้งที่ได้รับความนิยมมาก ในด้านลักษณะคำประพันธ์ มีลักษณะเป็นกลอนเพลงพื้นบ้านโดยมีการเพิ่มกลอนแหล่ หรือแหล่ตลาดเข้ามา ในด้านเนื้อหาพบว่า มีลักษณะแตกต่างไปจากสำนวนของกระทรวงศึกษาธิการอย่างมากเพราะมีรายละเอียดบางอย่างแปลกแยกออกไปจากพระคาถาบาลี ในด้านการใช้สำนวนโวหาร พบว่า มีการใช้สำนวนโวหารท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่นิยมกันมาก อีกทั้งยังสอดแทรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อของชาวชลบุรีไว้อีกส่วนหนึ่งด้วย

ชนิดา เรืองจรรยา (2546) เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพา เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง มาลัยสูตร” โดยศึกษาเรื่องมาลัยสูตรจากต้นฉบับโบราณ จารด้วยอักษรขอมภาษาบาลีและภาษาไทยที่ค้นพบต้นฉบับจากหอสมุดรชมงคลภิเชก จังหวัดจันทบุรี นำมาศึกษาในด้านประวัติความเป็นมา ตัวอักษรและอักษรวิธี ศึกษาวิเคราะห์ในด้านเนื้อหา ลักษณะคำประพันธ์ ตัวละคร ฉาก และการใช้ภาษา ศึกษาในด้านอิทธิพลความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ผลการศึกษาพบว่า เรื่องมาลัยสูตรเป็นเรื่องที่ได้รับ ความนิยมมากในท้องถิ่นภาคตะวันออก ซึ่งพบต้นฉบับคัมภีร์โบราณเรื่องพระมาลัยจำนวนมาก ตามวัดในท้องถิ่นภาคกลางและภาคตะวันออก เรื่องมาลัยสูตร ฉบับหอสมุดรชมงคลภิเชก จังหวัดจันทบุรี ฉบับนี้เป็นฉบับที่มีเนื้อหารละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างไปจากพระมาลัยฉบับอื่น ๆ โดยรูปแบบการดำเนินเรื่องจะให้การยกคงคาภาษาบาลีแล้วแปลเป็นภาษาไทยในเชิงปุจฉาวิสัชนา เนื้อหาและรูปแบบสาระสำคัญของเรื่องพระมาลัยจะสอนให้คนละเว้นจากความชั่ว หมั่นทำความดี เพื่อเป็นการสร้างสมบารมีเพื่อให้เกิดทันศาสนาพระศรีอาริย์

สิริวรรณ วงษ์ทัต (2547) เสนอรายงานการวิจัยเรื่อง “นางมโนห์รา” การศึกษาเชิงวิเคราะห์ โดยศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง นางมโนห์รา ฉบับจันทบุรี โดยมุ่งศึกษาต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง นางมโนห์รา ศึกษาเนื้อหาในด้านวรรณศิลป์และในด้านสังคมที่ปรากฏในเรื่อง ผลการศึกษาพบว่า ต้นฉบับลายมือเรื่อง นางมโนห์รา บันทึกเป็นอักษรไทย ภาษาไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปแบบตัวอักษร อักษรวิธีแตกต่างจากปัจจุบัน วิธีการเขียนคำเขียนตามการออกเสียง มีการใช้เครื่องหมายแทนสระ และเครื่องหมายประกอบการเขียน เป็นวรรณกรรมประเภทคำกาพย์ที่ชาวบ้านนิยมนำมาอ่านเป็นทำนองสวด โดยแต่งด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ เนื้อเรื่องแสดงสาระสำคัญของเรื่องอย่างชัดเจน คือ ความรัก การพลัดพรากและการผจญภัย ในด้านสังคมปรากฏความเชื่อของสังคมไทยทางด้านพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ค่านิยม อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นสภาพสังคม วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมไทยอย่างชัดเจน

เอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นมีลักษณะการวิจัยที่คล้ายคลึงกันคือ ศึกษาทางด้านอักขรวิธี ตัวละคร รูปแบบคำประพันธ์ แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ศิลปะการใช้ภาษา และสภาพสังคม ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ในครั้งนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University